

Novice

pa

Dr. Janez Bleiweis.

XXXIII. 1875. „Če pogledamo nazaj na dva- in tridesetletno delovanje Novic, smemo ponosno reči, da nismo delali brez uspeha. Če ta čas, ko so v prvič povzdignile glas za narod slovenski, ni bilo toliko rodoljubov, da bi eno srednjo mizo zasedli, bije danes tisoč in tisoč src za našo domovino; takrat imeli so Slovenci le en časopis, danes imamo jih čez 20, in imamo še Matico in družbo sv. Mohora, ki vsako leto na tisoče knjig med narod pošiljate. V borni bajti in v salonu, v kmetiški krčmi in na javnem gledišči se sliši zdaj slovenščina, ki se nekdanji ni smela pokazati med boljše kroge. In da smo toliko napredovali, pripomogle so mnogo k temu Novice. Al storjenega dela ne smemo previsoko ceniti. Najteže nas še čaka. Vemo in slutimo, da nas čakajo še hude skušnje, borba in trpljenje. Laž in sila, ovadba, sumničenje in vse druge peklenške moči bodo še nekaj časa skušale pogaziti našo pravično in sveto stvar. Al mi ne obupamo; pravica mora končno zmagati.“

Tako je pisal dr. Bleiweis: „Bralcem Novic ob novem letu 1875“. — Sicer je v triintridesetem tečaju sestavil na pr.: „Zarad živinskih potnih listov. Važnost kmetijstva. Škodljivost vinskih pijač, posebno žganja. Domač pomoček za vnetico vratu. Slovenci ne hodite v Ameriko — idite v Slavonijo! Nespametno požiganje v gozdih. Loterija — bedarija! O ceditvi posameznih zemljišč. Opomin živinozdravnikom in gospodarjem o ozdravljenju antraksa po novejših skušnjah. Nova krompirjeva bolezen. Kakošne naprave imajo v Vorarlbergu za neomogle ali sicer uboge ljudi. O pravici ribstva. Umni kmetovalec. Kaj in kako Kitajci jedó in pijó. Zoper psa. Pogled na vojsko zoper poljske miši. Šola za podkovstvo in živinozdravništvo družbe kmetijske v Ljubljani po preteku 25 let (l. 48) itd.“

O véliki politiki priobčil je na pr.: Nemški liberalci („V Deutsch. Ztg. napové nam mlad Nemec na kratko, da imamo kot narod poginiti, mi in Čehi. . . Srbom in Hrvatom dovoljujejo še nekaj časa živeti. . . kadar bo Nemčija zedinjena od Belta do Jadre, potem se bo že našla kaka pot stegniti roko tudi čez Ogersko in Hrvaško. . . In če jasno sprevidimo, kaj nameravajo z nami, potem pač ne smemo dolgo preiščevati, kaj nam je storiti. Pokazati je treba Nemcem, da še živimo, da se še ne mislimo v grob vleči — njim na ljubo“. 12). Dualizem gnjuje. Skrivne policijske zvijače nekaterih ministrov zoper Slované v Avstriji („Koliko nesreče je politika Beustova vsula čez ubogo Avstrijo. . . tudi nas Slovence so na Dunaji črnili kot rusofilce. . . Slovenec in Slovan sploh je moral veljati za državni nevarnega rovarja, da je mogel Beust na odločnem mestu izreči: Slované je treba k steni pritisniti. . . Nam se zdí, da se (po Ofenheimovi pravdi) bliža dan, ko bodo vsi grehi nemške liberalne stranke in njenih pokroviteljev razodeti svetu, kateri se bo nevoljen obrnil od takih ljudi. Da potem pride tudi za-nje sodni dan, to zahteva tek sveta in časa. Pravice ne bodo pregnali iz sveta in ta jih bo že zadela. Sramote imajo že zadosti, kazen jim tudi ne bo prizanesla“. Gl. R. v. Meyer. 82). Političen razgled. Zdanj ni nobena skrivnost več, kaj Bismark s svojim kulturnim bojem proti Avstriji namerava (210). Upor v Ercegovini. Note na papirji ne bodo rešile Ercegovine in Bosne Turškega jarma, le puška ju more. Pogled na Turško bojišče. Kakošen bode konec ustaji Ercegovincev in Bošnjakov. Deakova sreča in konec. Nauk za ministra nauka (Stremayr — Čerkavski). Čas antikristov. Dualizem o 9. letu svojega obstanka. Obravnava o odpravi praznikov v Avstriji itd.“ —

O bolj domačih zadevah govorijo spiski na pr.: Zarad volitev v kupčijsko in trgovinsko zbornico (Bleiweis — Widman). Po volitvah (49). Kaj je bolje: ali da so poslanci naši v državnem zboru ali ne. Govor o nauku slovenskega jezika na realki v deželnem zboru; o zemljiškem davku. Volitve v mestni odbor. Tagblattovi požigavci in njih požigavno pismo (Narodni volilni odbor do volilcev l. 1867). — Posebno v živo gre: Pogajanje za slogo Slovencev v dveh pismih (proti novim geslom: za omiko, napredek, svobodo; blagost naroda in upor germanizaciji; in proti kriku: grofov ne volite! farjev ne volite! kmetov ne volite! — In necessariis unitas, in dubiis libertas, in omnibus caritas! — pod tem ščitom nam je lahko složnim biti za geslo naše starodavno: za vero, dom, cara" — str. 3. 4)! — Pred 27 leti! a) Zgodovinski pregled. b) Nektera premišljevanja (66. 72). — Beseda o plemstvu (202—211). Duhovščina in politika (266. 292). Mlado- in Staročehi (Palacky: „Naj bo v božjem imenu! Brž ko bodo ti gospodje (Mladočehi) narod naš osrečili, za Boga, tisti hip, še danes grem rad in z veseljem v zemljo" . . . „Te besede sivega očaka českega so gotovo vredne, da se odmevajo po vseh slovanskih deželah, zlasti po vsem Slovenskem, kjer so razmere onim na Českem takó zeló podobne, da vse ono, kar Palacky očita in priporoča svojim rojakom, veljá z malimi premembami tudi nam . . 173—202). — „Vrlo lepe besede so to (Zvon: V vsem blag duh, mir in sprava in med brati ljubezen.) — bodo li tudi resnica postale? Naj gospod vrednik nikomur, komur so njegovi soneti itd. v spominu, ne zameri, ako neveren Tomaž ostane, dokler ne vidi v dejanji tega, kar obetajo gori navedene besede (413)". — „Zagrebski Obzor radosten sluša Goriške priprave za spravo slovenskih strank, al bojí se, da bi Narodova pripravnost Mladoslavencev slogo sklepati pod pogojem, da vsaki stranki bode gledé liberalizma slobodno držati se svojega stališča, ne bila klipa, na kateri se razbije sporazumek, vsaj vidimo, kaže Obzor, kakošen je ta nemški liberalizem; brez podpore duhovnikov ne vemo, kako se reši vprašanje narodno na Slovenskem, kjer so žalibog mesta skozi in skozi nemška, osobito na Štajarskem. — Tako sodijo in prav sodijo naši bratje na jugu, kjer še ne poznajo nemške iznajdbe starih in mladih, pa vidijo, kaj počenja nemški liberalizem. Res, zeló kratkoviden je, pravi dr. Janez Bleiweis, kdor za grmom liberalizma sloge išče, pozabivši slovenskega pregovora, da ogenj se ne gasi niti s slamo niti z oljem. Najbolj zarad prihodnjih volitev se skuša dognati sloga — na nitki, ki se bode v tistem hipu raztrgala, kedar pridejo volitve. Rodoljubi! na zadnja kola treba paziti, in da z mladimi, katerim je nemški liberalizem Bog, bode sprava le tedaj mogoča, kedar se bode kača na ledu grela (342)".

„Našega dr. Coste ni več"! — je zdihoval dr. Bleiweis, ter v govorih in spisih svojih — po Novicah, v Čitalnici, v Matici in Sloveniji — kazal, kako zeló je občutil njegovo izgubo (38. 43. 47 itd.). — Po želji in glasu vseh odbornikov je za njim še le v 33. skupščini prevzel dr. Bleiweis predsedstvo v Slov. Matici pogojno, da sme se mu odpovedati za zdravja voljo, in v Letopisu za l. 1875, kteremu je podučni in zabavni del bil vredil že dr. E. Costa, je priobčil: 23) Literarna zapuščina doktorja Franceta Prešerna. Poroča dr. Janez Bleiweis (str. 153—179). — „V norišnicah rojijo norcem sicer tudi take in enake bedarije (zoper neumerjočnost človeške duše) po glavi, samo da jih oni ne dajejo v natis, Tagblatt jih sme pa tiskati — v pohujšanje sveta". — Takega pa še ne! „Zadnje Novice je zopet zadela težka roka policije naše . . . Toda konfiskacija sama na sebi ni nič nenavadnega sedanji čas, — unicum pa je bil to, da je bil isti list Novic, potem ko se je izpustilo to, kar je komisar kot zaseženo zaznamoval, vnovič tiskan zopet konfisciran! . . . Res, da si slovanski časniki po pravici želijo cenzure nazaj (349)! — „Z dobro vestjó, da so storile Novice tudi letos vse, kar je treba, da se njih listi ne vižejo na stran, ampak kot knjiga, podučna na več

strani, hranijo v bukvarnicah, nastopijo (34.) novo leto, v katerem bodo, zveste svojim načelom, delale za napredek narodnega gospodarstva, pa tudi v družih, narodu slovenskemu potrebnih stvaréh donašale raznoterih podukov in razprav. V gospodarskih zadevah bodo Novice kakor dozdej, tako tudi prihodnje zmirom na vrhuncu novosti stale, in kolikor treba, razjasnovala s podobami. Če tudi je Novicam kot tedniku za politične stvari odmerjen le manjši prostor, obdelovale bodo vendar tudi to polje toliko, da njihovi čitatelji na kratko vse zvedó, kar se važnega godí po svetu. — Vedno zveste svojemu programu: „za vero, dom, cesarja,“ ki so ga one prve razvile, ne bodo opešale v boji za te svetinje naroda našega, ampak trden tabor ostale proti navalom lažnjivega liberalizma in poganskega brezverstva, naj se silita svetu v nemški ali slovenski besedi. Ker federalizem pripoznavamo za edino politično sistemo, ki ubogo sedanjo Avstrijo more rešiti pogube, bodemo po vsi svoji moči delali na to, da se vresničijo zahteve presvitlega cesarja, po katerih ima mir postati med narodi Avstrijskimi, ki se doseže le po sistemi federalistični (414).“

XXXIV. 1876. „Potrpimo in delajmo“ — to dvoje je, kar Novice svojim prijateljem ob novem letu posebno polagajo na srce, v smislu, če tudi ne v besedi po vredniku. — Spisal pa je dr. Bleiweis v štirintridesetem tečaju na pr: „Kmetijski zgodovinski spomini vsega sveta vredjeni po mesecih (Oest. Landw. Wochenblatt). O zadevah ribstva. Notranjcem na znanje in premislek. Obrtniki in rokodelci, zdramite se! Kedaj naj se senožeti kosijo. Škodljiva stran šivalnic. Kedaj je pravi čas žetve. Kam pridemo, če se bodo gozdi tako pokončavali, kakor se pokončujejo že več časa. Kaj je z mravljami. Postava zoper pijančevanje. Kaj je bolje, da ima gospodar svoje zemljišče skupaj ali pa raztreseno na več krajih (l. 52) itd.“

O ustaji kristjanskih Slovanov na Turškem, pregled dosedanjih diplomatičnih obravnav. Odkritosrčnost Dunajskih ministrov. Strahovi ustavoverskih časnikov. Federalizem redivivus. Hudi vetrovi po deželnih zborih. Grof Andrassy med Scyllo in Charybdo. Shod v Berlinu. Čemu je kulturkampf dober. Pok v Carigradu. Softe na Turškem. Ali je Avstrija še Habsburška monarhija ali že Bismarkova in Magjarska doména (223). Turški Slovani — povsod trpini. Kratek pregled politike Avstrijske od začetka ustaje na jugu do danes. Gnjloba Evrope. Magjarski softé pa še nekaj. Slovanske simpatije Slovanu niso greh. Tromba vojske iz Rusije („Po turških listih toliko zasramovani severni medved se je oglasil in sicer tako, da doní po vsi Evropi“ — 370). — Velike pomembe je dr. J. Bleiweisov govor v deželnem zboru o državni upravi — o diplomi oktoberski (107). Sistematično in oficijelno skrunjenje nedelj in praznikov. Kaj hočejo masóni ali frajmavrarji (172). Cerkev in politika. Misli o državi, cerkvi in vednosti (Reform.). — Nemčurske demonstracije grofu Antonu Auerspergu (98). Slavnostni govor Palackemu (135). Rovarstvo Lahonov na južnem Tirolskem („Prišel bode sodni dan, da bode vlada — če le ne bode prepozno — sama priznala krivdo svojo, da ni bilo prav, gojiti grebén Lahom, to pa, kar po Božjem in naravnem pravu zahtevajo Slovenci, v nemar puščati kakor glas vpijočega v puščavi“ — 361).

Kam merijo nove šolske postavé, kaže z Greuterjem ministru Stremajerju („Nam to že dolgo ni nobena skrivnost, al žalibog, da je še mnogo taciéh mož, tudi v viših duhovskih krogih, ki tega ne vedó ali pa če tudi vedó, nočejo kazati da vedó, zaljubljeni v oni glasoviti modus vivendi, ki se po naše dobro imenuje šviga švaga čez dva praga“ — str. 4). — O srednjih šolah piše resnico (str. 15): „Minister za nauk je razposlal vsem deželnim šolskim svetom okrožnico, v kateri se prav očitno kaže tako imenovani „katzenjammer“ o učnem preobloženji šolske mladine v sedanjih gimnazijah in realkah. Toliko se naklada ubogi mladini dandanes šolskega bremena s tem,

da se bolje vredijo šolske počitnice, — da priporoča, naj se po leti ob hudi vročini ne začne šola pred 3. uro popoldne, dopoldne pa, če je po krajnih razmerah mogoče, prej kakor dozdej itd. Vsak pedagog pa mora pripoznati, da brez premembe celega učnega načrta se ne pride v okom napakam, ki zadušujejo duševni razvoj in tarejo duševno moč in zdravje mladine ne le v srednjih, temuč tudi v ljudskih šolah. Namesti da bi mladina prebaviti mogla, kar se uči, se jej glava navalja s celimi kupi raznoterih vednosti, da naposled iz vsega nekaj, iz celega pa nič ne vé; v vsakem razredu ima po 4—5 (časih 7—8) učiteljev, katerih vsak toliko naklada učenja, kakor da bi njegov predmet edini bil, ki se ga ima učenec učiti. — Če pa se vpraša: od kodi to pretiranje „der Fassungs- und Arbeitskraft der Jugend“ in odkodi „die Gefahr der Ueberspannung immer näher rückt“? je odgovor jasen vsacemu, kdor pozna zahteve današnjega liberalizma. Kakor je vseh družih nadlog v Avstriji kriva sistema, tako je kriva tudi mizerij šolskih „bis zur Erschöpfung der Kräfte des Lehrers und der Schüler“ — kakor minister pravi. Naše srednje šole dandanes niso več to, kar je njih pravi cilj in konec, — one niso več gimnazije t. j. vadnice za prihodnjo višo omiko odrasle mladine, ampak le dresure so za liberalizem, za ktereja je zmešana glava najbolj objekt“.

Prvosednik Matice Slovenske je dr. J. Bleiweis prvi občni zbor začel z govorom, v katerem... potem oméni, kako je prišel do časti predsedstva, katerega se je zmiraj branil in res tudi ubranil od onega časa, ko je z nepozabljivima svojima prijateljema dr. Tomanom in dr. Costo ustanovna pravila delal Matici, zdaj pa, ko je ves odbor — skupščina odličnih mož — željo mu izrekel, naj prevzame družbe načelstvo, se tej želji ni upirati mogel in častno mesto prevzel, oprt na prijazno podporo odbornikov; — povdarjaje dalje potrebo složnega delovanja pravi, da v delovanji za Matico gre le za znanstvo, ne za politiko, niti za liberalizem niti za klerikalizem; le, ako veljá načelo „viribus unitis“, more znanstveno društvo plodno delovati, na posled pozivlja rodoljube na marljivo delovanje, češ, da le delo dela pravega rodoljuba itd. (19)“. — O zadevah Wolfovega slovarja pisal je štiri odprta pisma K. Dežmanu II. po geslu: Infandum jubes renovare dolorem (173—201). — Slo m šeka pesmi (Zbral M. Lendovšek. 1876) priporoča z nekterimi ginjaivimi spomini iz njunega prijateljstva (248).

„Ali je res ali ne, ali prav berem ali ne?“ — tako govori in si mane oči, kdor je poslednje dni ustavoverske nemške in magjarske časnike bral, ki pisarijo, da se — gledé na dogodbe na Turškem — vsakako mora sprava s Slovani v Avstriji in Ogerski dognati ter se začeti s pogajanjem s Čehi. Dualisti v Cis- in Translajtaniji čutijo, da s svojo Slovanom sovražno politiko tirajo Habsburško monarhijo v propad, za to zdaj v enajsti uri stavijo „die slavische Frage in Oesterreich-Ungarn“ na dnevni red (235)“. — Mir ali vojska? poprašuje (409), in (str. 419) piše: „Božični prazniki — dnevi veliki, ko se je svetu rodil Izveličar in utemeljitelj krščanstva. Vsak, kdor ni še zlekel kristjana, na ta sveti dan rad zanese misli svoje na ono davno dobo, pa o teh mislih zaide tudi v one kraje, kjer se je vršila krščanstvu velika dogodba. O mislih na te kraje presune ga nehoté britkost, da ona sveta zemlja je še zmirom v pestéh zakletega sovražnika kristjanstva in da pred kratkim je ondi še scurkoma tekla kri naših bratov kristjanov na iztoku in da bi oni sveti kraji se rešili gospodarstva Turškega ter o novem letu solnce človeške in narodne svobode posijalo na toliko nesrečno zemljo!“

Novice nastopijo prihodnje leto 35. tečaj... „To samo že daje našemu listu častno spričalo, da vestno izpolnuje, kar je naloga njegova: biti namreč narodu slovenskemu pomočnik v napredku gospodarskem, pospeševalec vsestranske prave omike, in voditelj v političnih vprašanjih. In to, kar so bile Novice 34 let, hočejo nespremenljivo ostati tudi vprihodnje. Kar so po mnogoletnih skušnjah spoznale, da je pravo in dobro, to bodo

dosledno trdile tudi vprihodnje; pozna je potrebščine našega ljudstva ne bodo opešale neutrudljivo delati za njega korist, v političnih zadevah pa, ne odvisne od nobene strani, nimajo vzroka niti se dobrikati na vzgor niti hliniti se na vzdol. Njim nikdar in nikoli oseba ni bila prva, potlej pa še le narod, zato v dolgem svojem obstanku nimajo preklicati ne ene vrstice, ki so jo pisale. Značajnost je njih geslo: redko blago sedanjega časa (404)!*

D o p i s i

Iz Kopra. (Vabilo.) V 9. dan nov. t. l. bode v Dolini občno zborovanje »Slov. učiteljskega društva za Koperski okraj«. Dnevni red: 1. Ogovor. 2. Zapisnik. 3. Jezikov uk v narodni šoli. 4. O okrajnih šol. svetih (govori g. Vrtovec). 5. Razgovor o matici, razrednici in o zamudniku. 6. Nasveti. G. g. društvenike prosimo, da naj za točko 5. blagovolijo omenjene zapisnike s soboj prinesiti.

Odbor.

Iz Celja. (Vabilo.) Učiteljsko društvo v Celji bode imelo svoje redno, mesečno zborovanje v četrtek v dan 2. nov. t. l. ob 11. uri dopoldne v okolški šoli po sledečem programu: 1. Zapisnik. 2. Poročilo poslancev k deželni učiteljski zvezi (g. Koderman). 3. Slov. glagol (g. Jarc). 4. Prva nemška slovnica in »slov.-deutsche Fibel« (g. Lopan). 5. Nasveti.

K obilni udeležbi vabi

Odbor.

S Krasa. Dragi »Tovariši«! vzadnjič obljubil sem Ti poročati o zborovanji učit. društva »Sežansko-Komenskega« v dan 12. t. m. na Brežini; tu tedaj, kakor sem obljubil! — Prvosednik otvori zborovanje s primernim pozdravom spominjaje se našega presvetlega vladarja z »Živijo« in s »Slavo«-klicem.

Pozdravil nas je tudi g. B., zastopnik slov. učit. društva »Koperskega«, ter obžaloval, da se ne morejo udeležiti njegovi kolegi radi zelo važnih občinskih volitev v Dolini, in vabi, da bi se pa mi v večem številu udeležili zborovanja v Dolini drugi četrtek meseca novembra t. l.

Po prečitani zadnjega zapisnika pové prvomestnik, kaj je učiteljsko društvo pri c. kr. okrajnem šolskem svetu ukrenilo glede zadnjih sklepov in s kakim vspehom. Užé zdaj se vidi, da ima naše društvo mnogo prijateljev in da je užé na najboljših nogah, posebno pa pod zdanjim čvrstim vodstvom, ker zabeléžiti imamo marsikaj lepega, kar se pod prejšnjim predsedništvom ni nahajalo.

Prvosednik priporoča začasnega tajnika g. Kosa, ker se je g. L. odpovedal; voli se tedaj enoglasno g. Kos.

G. K., učit. Sež., čita svoje jáko dobro sestavljeno poročilo, kako naj se učitelj ravna pri nedostatno nadarjenih otrocih. Glede tega poročila so se učitelji pohvalno izrazili in prvomestnik želi, da bi se taki spisi v »Tovarišu« obelodanili.*)

Pri drugem referatu g. Kosa v jako lepo umevnej, gladko tekočej slovenščini »o vedenji in lastnostih učiteljevih mej národem« vnela se je jako živa debata. Pohvalo žel je g. K., ka je i zaslužil, kajti videti je, da se v istini trudi in dela v prospeh národne omike. Jako zanimivo je bilo slišati debato pri učiteljevi lastnosti »národnost«. Poudarjalo se je, da učitelj »národnjak« ima veliko več vspeha v šoli, kajti rodoljub vedno z ljubeznijo in udanostjo do otrok in do jezika poučuje. A tu pa tam kaže se drugo mnenje. Menda se je nemški »Schulverein« užé tudi v Divačah vgnjezdil, kaj?

Predlagale so se razne reči. Vsled referata g. K. je predlagal g. H., naj učiteljsko društvo na dotične oblasti peticionira, da se vvedó v šolo otroci še-le sè 7. letom. Volil se je odsek, da pravila predružači. Najvažnije je pa nek učitelj sprožil o listu »Šoli«, ker ustavil se je vsm šolam, razun biblijotek — Sežana-Komen — in en list pa bode cirkuliral po raznih šolah. Bog vé, kaj sta naša zastopnika ukrenila pri onej seji! Kaj neki nam bode »Šolo« nadomestovalo?

Društvo se poteguje, naj se »Učiteljski Tovariš« naroča za biblijoteko, a ne vem, kaj naša zastopnika k temu porečeta, ker rad bi ju bil interpeliral nekdo, a ni ju bilo, ker eden je imel mnogo opravila, a tudi koleginji sta mu morali pomagati, o drugem se i tako nečesa ne sliši. Pri volitvah potegovala sta se oba, in tudi srečno prodrla, ker obljubovala sta »zlate gradove«, a zdaj ne pomolita ni najmanjše »fige«.

Gledé prov. učiteljev pred l. 1870. prosilo se bode, da se jim vračunijo i ona leta v penzijo, — pa tudi zdaj nastavljenim. — Društvo pristopilo je k »Glasbeni Matici«. — Sklenilo se je parlamentarno in zanimivo zborovanje sè »Živijo« in »Slavo«-klici. »Na videnje« v Sežani!

Radovedni opazovalec.

*) Gospod poročevalec je obljubil, da ga pošlje v tatis.